

VERTROUWELIJKDE CPN EN DE JONGSTE VERKIEZINGENS a m e n v a t t i n g

Bij de Tweede Kamerverkiezing op 15 mei j.l. verwierf de CPN 173.325 stemmen, zijnde 2,77 % van het totaal aantal uitgebrachte stemmen. Dit betekent dat het aantal kiezers van deze partij in vergelijking met de Statenverkiezingen in 1962 (toen 2,93 % van het totaal werd behaald) met rond 3.500 is verminderd. Dit - overigens geringe - verlies (0,16 %) kwam uit nagenoeg alle delen des lands. In verhouding zwaar waren de verliezen in Drenthe (0,3 %), Overijssel (0,3 %) en Amsterdam (0,7 %). Enige winst was er in Gelderland, Zeeland en in enkele plaatsjes in Noordholland. Het is moeilijk aan te geven aan welke partij(en) het stemmenverlies der CPN ten goede is gekomen. Slechts in enkele plaatsen geeft het verloop der stemmenverhoudingen aanleiding hierbij aan de PSP of aan de Boerenpartij te denken. Het relatief grote succes van de Boerenpartij is echter niet specifiek ten laste van de CPN gekomen. Het stemmental van de CPN was bijna 29.000 groter dan in 1959, toen het een na-oorlogs dieptepunt bereikte van 2,41 % van het totaal aantal uitgebrachte stemmen. De winst t.o.v. 1959 kwam tot uitdrukking in de zetelverdeling. De CPN keert met 4 in plaats van 3 zetels in de Tweede Kamer terug.

Ondanks deze zetelwinst heerste er in CPN-kring weinig tevredenheid over de uitslag van de verkiezingen. Men had gehoopt dat de eerste na-oorlogse winst - behaald in 1962 - een definitieve ommekeer zou betekenen in de dalende tendens in het kiezerstal sedert 1946. Bovendien had men zich de winsten voor ogen gesteld, die communisten in andere Westeuropese landen - met name in Italië - recentelijk wisten te verwerven.

VERTROUWELIJK

DE CPN EN DE JONGSTE VERKIEZINGENInleiding

Nadat de CPN bij de Staten- en Raadsverkiezingen in 1962 voor het eerst winst boekte sedert zij van 1946 af voortdurend haar kiezersaanhang had zien slinken, is er thans voor deze partij opnieuw enige teruggang te bespeuren.

In 1959 stemde 2,99 % der kiezers communistisch, te weten 2,41 % op de CPN en 0,58 % op de lijst-Wagenaar van de zg. Bruggroep.

Bij de Statenverkiezingen van 1962 trad de CPN weer op als enige communistische partij en verwierf toen 2,93 % der stemmen, waarmede zij de aanhang van de Bruggroep - inmiddels georganiseerd in de SWP (Socialistische Werkers Partij) - kennelijk weer grotendeels voor zich gewonnen had.

De CPN-actie voor de jongste Tweede-Kamerverkiezingen was er op gericht de partij tenminste haar positie van vóór de scheuring in 1958 te hergeven, terwijl optimistische stemmen gewaagden van nog grotere vooruitgang, gezien de opmars van communistische partijen in andere Westeuropese landen, met name in Italië.

Het op 15 mei j.l. door de CPN behaalde resultaat - de CPN verwierf 2,77 % der stemmen - was dan ook niettegenstaande de vooruitgang t.o.v. 1959, teleurstellend voor de communisten, aangezien t.o.v. 1962 - in plaats van verdere winst - onmiskenbaar verlies werd geleden. Dit verlies deed zich voor over de gehele linie en was kennelijk niet bepaald door plaatselijke omstandigheden.

Over het algemeen worden de jongste verkiezingen gekarakteriseerd door een beweging die onder de kiezers blijkt te zijn ontstaan en die zich manifesteerde in een verlies van 4,18 %, dat de grote partijen (die met meer dan tien zetels in de Tweede Kamer) tezamen t.o.v. 1959 hebben geleden. Het is opmerkelijk dat de communisten van deze beweging niet wisten te profiteren.

De CPN-verkiezingsactiea. De verhouding tot PvdA, PSP en SWP.

De CPN-leiding stelde zich voor - in navolging van b.v. de com-

- 3 -

unistische partij in Italië - bij de verkiezing een duidelijke vooruitgang te boeken. Zij realiseerde zich daarbij te moeten winnen ten koste van de PSP en de PvdA. Deze werden in het CPN-dagblad "De Waarheid" dan ook fel bestreden, zij het volgens de gebruikelijke, dubbelzinnige methode van hevige kritiek op de "rechtse" leiders dier partijen enerzijds en betuigingen van solidariteit en begrip jegens de "misleide" en "teleurgestelde" aanhang ervan anderzijds.

Een bijzonder doel vormden de voormalige kiezers van de SWP (Socialistische Werkers Partij), de organisatie van de dissidente communisten rond het oppositie-orgaan "De Brug", welke thans niet aan de stembusstrijd deelnam. Paul de Groot verklaarde recentelijk in een "vraaggesprek" met "De Waarheid", dat de CPN-leiding altijd bewust onderscheid had gemaakt tussen diegenen, die in de internationale discussies onder communisten geen weg meer konden vinden en de organisatoren van de Bruggroep, "die de reactie bewust in de kaart speelden". In feite was echter voor het eerst op 2 juli 1962 een dusdanig onderscheid naar voren gekomen in een verklaring van het dagelijks bestuur der CPN, die de gewone leden van de SWP "de weg terug" wees naar de communistische partij. Op 12 april j.l. zond de dagelijkse leiding een instructie aan de afdelingen met de opdracht door middel van huisbezoek de SWP-leden en -sympathisanten, alsmede de leden der (oude) EVC en andere "afgedwaalde schapen" te bewegen opnieuw hun stem aan de CPN te geven.

In "De Waarheid" werden deze acties begeleid met "getuigenissen" van tot de CPN teruggekeerde leden, die ervaren zouden hebben, dat er maar één communistische partij is: de CPN. Ook de ophef, die "De Waarheid" op 13 mei j.l. maakte van het artikel van Paul de Groot, dat die dag in de "Prawda" verscheen, kan gezien worden als een argument in de verkiezingsstrijd. Nog steeds aarzelende kiezers konden er door overtuigd worden, dat dedoor de SWP-leiding van "stalinisme" beschuldigde CPN in elk geval de steun had van Chroestsjow c.s.

De SWP-leiding had op haar beurt in "De Brug" van 11 mei verklaard, dat men zich als partij dan wel als "groepering" zou blijven presenteren. Haar oppositie beoogde niet de CPN als zodanig te ondermijnen, maar wel haar leiding, "een gezwel op het op zichzelf gezonde lichaam

van de arbeidersbeweging". De lezers van De Brug werd de keus gelaten op de PSP dan wel op de CPN te stemmen, doch een zekere voorkeur voor de PSP viel daarbij niet te ontkennen.

b. De overige propaganda.

Over het algemeen volgde de verkiezingspropaganda het gebruikelijke patroon. Hoogtepunten daarin waren de 1-mei-vieringen, die in sommige plaatsen ruime belangstelling genoten en waar prominente partijfunctionarissen hun visie gaven op de politieke situatie en de plaats die de CPN daarbij heeft in te nemen.

De belangrijkste leuzen waren: "Voor een neutraal en atoomvrij Nederland", "Omhoog de lonen - omlaag de bewapening" en "Voor het democratisch recht der CPN" (met name t.a.v. zendtijd voor radio en televisie). De doorslag tot een CPN-stembusoverwinning moest echter gegeven worden door de eis om "een arbeidersregering van de PvdA, de CPN en eventueel de PSP" tot stand te brengen.

Ter ondersteuning van de verkiezingscampagne gaf de CPN-leiding een reeks brochures uit. Een daarvan was getiteld: "Een woord voor de boeren", en had tot strekking de kleine boeren ervan te overtuigen, dat hun belangen slechts veilig zijn bij de CPN. Het geschrift - gedateerd maart 1963 - gaat voorbij aan het bestaan van een Boerenpartij.

Bijzondere aandacht wijdde de communistische pers in het kader van haar verkiezingspropaganda ook aan de "kwestie-Finsterwolde" en de "zaak-l'Ecluse".

Zoals bekend is, werden in maart j.l. enige prominente communisten, o.w. het Eerste-Kamerlid H. Haken, in verzekerde bewaring gesteld, onder verdenking van valsheid in geschrifte ter verkrijging van verzekeringsgelden voor het in 1960 door brand verwoeste communistische "volksgebouw" te Finsterwolde. De CPN achtte de arrestaties overbodig en gezien het tijdstip - kort voor de verkiezingen een poging van de reactie om de CPN in discredit te brengen. Een zelfde "reactionaire" opzet zag zij in het conservatoir beslag, gelegd op het gebouw "Felix Meritis", eigendom van de stichting Bepenak, de uitgeefster van "De Waarheid". Dit geschiedde op verzoek van l'Ecluse - een wegens landverraad ter dood veroordeelde en later gegratiëerde inwoner van Zutphen - i.v.m. naar diens oordeel las-

- 5 -

terlijke publicaties in het CPN-dagblad. Een eis tot opheffing van het beslag werd, tot grote verontwaardiging van de CPN, in kort geding door de President van de Amsterdamse rechtbank afgewezen. De propagandistische activiteiten van de CPN-afdelingen in het raam van de verkiezingscampagne waren niet in het oog lopend. Hetgeen bekend is omtrent huisbezoeken en colportage wettigt de conclusie, dat niet gewerkt is op de schaal die de dagelijkse leiding in haar instructie had beoogd.

Het CPN-resultaat op 15 mei j.l.

a. Algemeen

De CPN verwierf op 15 mei j.l. 173.325 stemmen, zijnde 2,77 % van het landelijk totaal. T.o.v. 1959, toen de CPN door het optreden van de Bruggroep (0,58 %) met 144.542 stemmen of 2,41 % een na-oorlogs dieptepunt bereikte, betekent dit winst. Dit kwam ook tot uitdrukking bij de zetelverdeling: de CPN bezet thans 4 zetels in de Tweede Kamer, tegen 3 bij de vorige samenstelling van dat college. Anderzijds leert de jongste verkiezingsuitslag, dat de Statenverkiezingen van maart 1962, waarbij de CPN 176.816 stemmen (2,93 %) op haar lijsten verzamelde en een groot deel van de in 1959 verloren stemmen terugwon, toch geen keerpunt in de neergaande electorale ontwikkeling van de partij sedert 1946 zijn geworden, zoals de partijleiding toen wilde doen geloven. Hierbij kan nog worden opgemerkt, dat bij de Gemeenteraadsverkiezingen in mei 1962 opnieuw winst gemaakt was, zodat een vergelijking met de uitslagen van die verkiezingen nog ongunstiger uitvalt voor de CPN. Laatstbedoelde vergelijking is echter niet voor het gehele land te trekken, aangezien de CPN slechts kandidaten had gesteld in 167 van de 977 gemeenten waarin toen gestemd moest worden. Beschouwing van de thans per provincie, per streek of per gemeente behaalde resultaten toont aan dat bijna overal is bijgedragen aan het huidige verlies. Algemene factoren, die mogelijk het CPN-resultaat hebben beheerst, zijn uit de stemmenverhoudingen moeilijk op te maken. Er zijn gebieden waar in de steden een verlies werd geleden, terwijl in het omringende platteland een winst werd geboekt, doch dit was slechts sporadisch het geval. Het gunstige resultaat in deze agrarische gebieden kan in enige gevallen worden toegeschreven aan de relatief intensieve propaganda, die daar

- 6 -

door de CPN werd gevoerd.

In tegenstelling tot vorig jaar is er - op een enkele plaats na - geen duidelijke invloed van het optreden der PSP aan te wijzen. De relatief grote opgang van de Boerenpartij is zeker niet specifiek de CPN ten laste gekomen, hoewel deze ook de communisten stemmen zal hebben gekost. De verschuivingen in de stemmenverhoudingen hebben zich niet naar een vast patroon voorgedaan. Een en ander zal hieronder breder worden nagegaan.

b. Bijzonderheden

In de provincie Groningen, waar de CPN bij de Gemeenteraadsverkiezingen in mei 1962 plaatselijk aanzienlijke winsten boekte, zakte de aanhang van deze partij van 5,2 % in maart 1962 en 5,6 % in mei 1962 tot thans 5,0 % van het aantal kiezers in dit gewest. T.a.v. de Raadsverkiezingen in mei 1962 moet wel worden opgemerkt dat daaraan door de PSP slechts in beperkte mate is deelgenomen. De daardoor aan de CPN toegevallen winst moest nu dan ook worden afgestaan. Dat de CPN echter ook t.o.v. de Statenverkiezingen in maart 1962 achteruitging kan de PSP echter niet ten laste worden gelegd, aangezien het stemmenverloop van deze partij er een zelfde beeld te zien geeft. Mogelijk hebben beide partijen daar geleden onder de vooruitgang van de Boerenpartij. Slechts te Finsterwolde boekte de CPN t.o.v. de beide in 1962 gehouden verkiezingen enige winst. Haar aanhang steeg er van 51,97 % in maart en 53,3 % in mei 1962 tot thans 53,6 %. Hoewel dit door een geringe stemmenwinst werd bereikt, was er naar communistische visie een waardig antwoord mee gegeven op de als "provocaties van regeringswege" gekenschetste arrestaties van Eerste-Kamerlid Haken c.s.

In Friesland weegt het verlies van de CPN ongeveer op tegen de winst van de PSP. Dit is in totaal eveneens het geval in Drenthe. Per gemeente kan echter in laatstgenoemde provincie niet gesproken worden van een rechtstreeks verlies van de CPN aan de PSP. In Emmen verloren beide partijen elk rond 200 stemmen, overeenkomende met de 400 stemmen die de Boerenpartij daar won. Maar in Hoogeveen (onder deze gemeente ressorteert o.m. Hollandsche Veld), waar de Boerenpartij ruim 500 stemmen won, verloor de CPN slechts

- 7 -

15 stemmen, terwijl de PSP er nog enkele stemmen won. Het CPN-verlies in Drenthe was in percentage van het totale stemmental aldaar 0,3 % en ging dus het landelijk gemiddelde verlies van 0,16 % ruim te boven.

Ook in Overijssel, met name in Twente, was het verlies der communisten t.o.v. 1962 betrekkelijk groot. In Enschede verwierf de CPN 5.156 stemmen (7,3 %) tegen 5.671 stemmen (8,4 %) in maart 1962. Een wel zeer slecht resultaat voor deze partij. De PSP ging er echter bijna 800 stemmen vooruit. In Almelo en Hengelo waren de winstcijfers van de PSP echter kleiner dan de verliezen van de CPN, zodat deze partijen daar tezamen achteruitgingen. Het is niet uitgesloten, dat dit verschil in stemmental de Boerenpartij ten goede is gekomen.

Gelderland bood daarentegen de CPN een gunstig beeld. In deze provincie won zij rond 650 stemmen. Deze winst komt met hoeveelheden van 5 tot 25 stemmen voornamelijk van de kleinere plaatsen. In Arnhem en Nijmegen moesten enkele stemmen worden prijsgegeven. In Zutphen was het CPN-verlies zelfs 1,0 % van het plaatselijk stemmental. Kennelijk heeft de "zaak-l'Ecluse" er voor de partij geen gunstig effect te weeg gebracht.

De overige provincies vertonen ten opzichte van de Statenverkiezingen van vorig jaar een gelijkmatig verdeeld verlies, overeenkomende met het landelijk gemiddelde, met uitzondering van Zeeland en Noordholland. In Zeeland verwierf de CPN 869 stemmen (waarvan 256 te Vlissingen), hetgeen een winst betekent van 0,2 % van het totale stemmental van de provincie. Noordholland echter gaf voor de CPN een naar verhouding groot verlies te zien: Bijna 1400 stemmen of 0,4 % van het provinciaal stemmental, hetgeen veroorzaakt is door het slechte CPN-resultaat in Amsterdam: een verlies van ruim 1800 stemmen. Reeds in mei 1962 was daar een verlies van 1400 stemmen, maar aangezien dat geweten kon worden aan de concurrentie der SWP mocht verwacht worden dat de CPN zich van deze wonde zou herstellen. In stede daarvan was er dus nu een verdergaand verlies van 400 stemmen.

Opm.: In 1962 stelde de SWP (Socialistische Werkers Partij) geen kandidaten voor de Statenverkiezingen, terwijl bij de Gemeenteraadsverkiezingen alleen in Amsterdam werd meegedongen in de stembusstrijd).

- 8 -

In de overige delen van Noordholland bleef de CPN nagenoeg op het niveau, bereikt bij de Statenverkiezingen van 1962. Toch een teleurstellende uitslag voor de CPN, daar in vele plaatsen met name Haarlem, in de Zaanstreek en in de IJ-mond, bij de daarna gehouden Gemeenteraadsverkiezingen belangrijke winsten waren geboekt. T.o.v. die Gemeenteraadsverkiezingen was er dus nu weer een even grote teruggang. De "winsten in grote delen van Noordholland", die "De Waarheid" constateerde, zijn slechts terug te vinden in een aantal kleinere gemeenten met een, ook in percentage van het plaatselijk stemmental, nog steeds geringe CPN-aanhang.

In Utrecht en Noordbrabant komt het beeld der CPN-resultaten overeen met het landelijk gemiddelde. Dit is eveneens het geval in de grote steden van Zuidholland. Verschillen zijn er daar slechts in deze zin, dat Rotterdam al bij de Gemeenteraadsverkiezingen van 1962 enig verlies te zien gaf, terwijl er in Den Haag toen nog winst was voor de CPN.

Omtrent de mijnstreek in Limburg valt op te merken dat ook daar door de communisten enig verlies is geleden t.o.v. de Statenverkiezingen van 1962.

3. CPN commentaar op de uitslag.

a. Eerste reacties.

Het viel de CPN-leiding aanvankelijk moeilijk een duidelijke verklaring van de verkiezingsresultaten te geven. De door haar als naaste concurrenten beschouwde PvdA en PSP zagen weliswaar hun stemmental ten opzichte van de Statenverkiezingen 1962 slinken, resp. niet verder uitbreiden, maar dit leverde de CPN geen winst op. Integendeel: "onze partij is ook niet ontkomen aan de teruggang in de arbeidersbeweging", aldus "De Waarheid" op 16 mei. De CPN-commentatoren wisten hun teleurstelling aanvankelijk moeilijk te verhelen en maakten nauwelijks propagandistisch gebruik van de mogelijkheden die de zetelwinst hun bood. Eerst op 18 mei kwam "De Waarheid" met de opmerking, dat "de rechtse regeringscoalitie van 94 tot 92 zetels terugviel". En aangezien de PvdA, CPN en PSP, tezamen als de "democratische oppositie" gekenschetst, bij elkaar

- 9 -

ook niet meer dan twee zetels terugvielen, was er voor de arbeidersbeweging geen reden tot defaitisme. De CPN-leiding dacht hierbij met name aan de mogelijkheid van een gezamenlijke oppositie met de PvdA (en de PSP) bij voortzetting van de politieke lijn van het afgetreden kabinet.

Het succes van de Boerenpartij was voor de CPN-leiding kennelijk een pijnlijke verrassing. Hoe zeer zij "het algemeen verzet onder de boerenbevolking tegen het landbouwschap en tegen de EEG-politiek van de regering" had gerechtvaardigd, het had haar geen extra stemmenwinst opgeleverd. Slechts de "Koekoek-groep" had er van geprofiteerd.

Behalve "De Waarheid" reageerde bijna niemand in CPN-kring op de verkiezingsuitslag, zulks in gedisciplineerde afwachting van de visie van het partijbestuur, dat op 30 en 31 mei bijeen zou komen.

b. De "analyse" van het partijbestuur.

Het besprokene op de partijbestuursvergadering van 30 en 31 mei, waarover "De Waarheid" ongewoon uitvoerig rapporteerde (dagelijks van 5 t/m 11 juni), leverde t.a.v. de verkiezingsuitslag evenwel weinig nieuwe gezichtspunten op. De commentaren weken nauwelijks af van wat "De Waarheid" eerder had verkondigd. CPN-secretaris Henk Hoekstra stelde in zijn inleiding dat de oppositie van de PvdA weinig waard is geweest, doch dat de CPN te weinig inspirerend had gewerkt zodat vele kiezers, bij gebrek aan een alternatief tegenover "rechts" aan het zwerven waren geraakt. De CPN was kennelijk nog geen massa-partij. Dit hield o.m. verband met het feit, dat de houding van de CPN tegenover de Sovjet-Unie voor veel mensen nog een probleem is.

De winst van de Boerenpartij achtte men verontrustend en mede een gevolg van het gebrekkige agrarisch werk van de CPN. De Boerenpartij werd door vele discussianten betiteld als "burgerlijk-radicalistisch" en "neo-fascistisch". Haar stemmen in Amsterdam zouden gekomen zijn van radicaal ingestelde kleine middenstanders, in Rotterdam van uit Friesland en Drenthe gemigreerde plattelanders. Enkele partijbestuurders - met name die van de plattelandsdistricten - gingen in op de grotere mogelijkheden van de CPN onder de boeren. Er zijn daar nog vele misvattingen omtrent de CPN, die haar

- 10 -

standpunt in agrarische kwesties dan ook duidelijker naar voren moet brengen. Voorgesteld werd in het bijzonder studie te maken van de afschaffing der gemeenteclassificatie en het probleem van de pendelaars.

Vele partijbestuurders zochten de tegenslag van de CPN in de verminderde activiteit van het bedrijfswerk.

Voorzitter Paul de Groot, die in een slotrede de besprekingen samenvatte, betreurde het verlies van de PvdA met het oog op de "lotsverbondenheid" tussen de PvdA, CPN en de PSP, welke slechts door "kunstmatig opgeschroefd anti-communisme niet tot gelding komt". Dat laatste "is en blijft het probleem dat wij willen oplossen". Hij hoopte dat in Nederland de socialisten bereid zouden zijn met de communisten op te trekken voordat de democratie "verder wordt aangetast". In een door gezamenlijk optreden van socialisten en communisten "vernieuwde democratie", zullen verschijnselen als het succes van de Boerenpartij zich niet herhalen. Voor alles moet er volgens De Groot naar gestreefd worden dat de CPN in Nederland meer en meer als een democratische partij wordt erkend.

21 juni 1963